

DZIAŁ INFORMACYJNY

Sprawozdania

1. WKŁAD PATRYSTYKI W DIALOG EKUMENICZNY Z PRAWOSŁAWIEM

/Na przykładzie działalności Instytutów w Bari i Salonikach/

Nie jest rzeczą przypadku, że wśród członków Komisji Teologicznej do Dialogu z Kościołem Prawosławnym znajduje się wielu specjalistów z patrystyki. Teologia Ojców bowiem jako teologia Kościoła jeszcze nie podzielonego stanowić może bazę rozwiązywania kontrowersji teologicznych, narosłych w wiekach późniejszych. Stąd też w toczącym się obecnie dialogu z siostrzanym Kościołem prawosławnym znajomość nauczania Ojców odgrywa doniosłą rolę. Dialog doktrynalny bowiem suponuje nie tylko interlokutorów, ale także jedną prawdę posiadaną przez obie strony, choć różnie interpretowaną¹. Patrystyka daje możliwość reinterpretacji w duchu Kościoła niepodzielonego.

Zanim jeszcze rozpoczął się oficjalny dialog teologiczny z prawosławiem, godne odnotowania są inicjatywy ekumeniczne, które były podejmowane na gruncie patrystyki bezpośrednio po Soborze Watykańskim II, i to zarówno ze strony katolickiej, jak i prawosławnej. Owocują one do dzisiaj, wykazując dynamiczną działalność teologiczno-ekumeniczną.

Ze strony katolickiej działalność taką rozwija do dziś Instytut Teologii Ekumeniczno-Patrystycznej "San Nicola" w Bari, a ze strony prawosławnej, Patriarchalny Instytut Patrystyczny "Moni Vlatádon" w Salonikach. Działalność obu Instytutów została zapoczątko-

1 Por. A.Javierre Ortas, Il dialogo ecumenico e i dialoghi ufficiali dottrinali in prospettiva pedagogica, w: "Dialoghi ecumenici ufficiali. Bilancio prospettive", Roma 1983.

wana w 1968 r. W tym właśnie roku Konferencja Biskupów Pulii podjęła decyzję o utworzeniu Instytutu "San Nicola" w Bari, który już w roku następnym rozpoczął regularną działalność naukowo-dydaktyczną pod kierunkiem Ojców Dominikanów. Dnia 20 maja 1971 r. dekretem Kongregacji "Pro Educatione catholica" zostaje ukonstytuowany oficjalnie Instytut "San Nicola" jako Sekcja Ekumeniczno-Patrystyczna Grecko-Bizantyjska Wydziału Teologii Papieskiego Uniwersytetu św. Tomasza z Akwinu w Rzymie /"Angelicum"/. W rok później otwarto bibliotekę, a w 1973 r. ukazuje się pierwszy numer czasopisma "Nicolaus" wydawany do dzisiaj regularnie co pół roku.

I. INSTYTUT TEOLOGII EKUMENICZNO-PATRYSTYCZNEJ W BARI²

1. D z i a ł a l n o ś ć d y d a k t y c z n a. Cały wysiłek naukowy Instytutu "San Nicola" zmierza do pogłębienia więzi katolików i prawosławnych. Stąd też badania naukowe, a także wykłady koncentrują się przede wszystkim na eklezjologii, która winna stanowić bazę do zjednoczenia się Kościołów Katolickiego z prawosławnym. Modelem inspirującym pozostaje doświadczenie Kościoła starożytności chrześcijańskiej, który - mimo wszystkich trudności - pozostał pozytywnym testem, ukazującym, jak należy budować jedność w różnorodności. Słuchaczami Instytutu są zarówno studenci katoliccy, jak i prawosławni, którzy mają prawo korzystania ze stypendiów. Uczelnia ma prawo nadawania licencjatów, doktoratów, a także dyplomów specjalistycznych z ekumenizmu oraz z bizantynologii.

Kurs licencjacki trwa dwa lata, i w tym czasie student uczy się m.in. teologii Ojców Kościoła, historii ekumenizmu, hermeneutyki dialogu ekumenicznego, historii stosunków Rzymu i Konstantynopola oraz liturgii wschodniej i zachodniej. Na drugim roku studiuje ponadto: eklezjologię ekumeniczną, historię soborów, teologię ekumeniczną, a także teksty Ojców Kościoła. Kurs doktorancki

2 O założeniach i początkowej działalności tego Instytutu por. D.Bova, L'attività dell'Istituto di teologia ecumenico patristica greco-bizantina di Bari, "Nicolaus" 1/1973/ 164-179.

obejmuje dalsze dwa lata i posiada trzy kierunki: biblijno-patrystyczny, historyczno-bizantyjski i ekumeniczno-teologiczny. Należy zaznaczyć, że niektóre z wykładanych dyscyplin, jak eklezjologia ekumeniczna czy historia stosunków Rzymu i Konstantynopola mają równolegle profesorów katolików i prawosławnych.

Na Instytucie "San Nicola" napisano do maja 1984 roku 156 prac licencjackich i 18 prac doktorskich. Tematy prac licencjackich obejmowały głównie różne aspekty eklezjologii, a także pneumatologii Ojców Kościoła, ukazując tym samym wzajemne powiązania między tymi dwoma dyscyplinami teologicznymi. W ten sposób prace badawcze ośrodka w Bari próbują wypełnić lukę, jaką w ostatnich czasach powstała w teologii katolickiej w dziedzinie pneumatologii w ogóle, a w dziedzinie pneumatologii patrystycznej w szczególności.

2. D z i a ł a l n o ś ć e k u m e n i c z n a. Instytut "San Nicola" stara się wykorzystać zarówno pracę naukową, jak i kontakty personalne do zbliżenia katolicyzmu z prawosławiem. Do kolegium profesorów należy na stałe czterech prawosławnych, wśród nich metropolita Myry-Chryzostomos Konstantinidis, który razem z papieżem Janem Pawłem II zapalił lampę jedności u grobu św. Mikołaja podczas pielgrzymki do Bari 26 lutego 1984 r.

Jak już wspomiano, studenci rekrutują się zarówno spośród katolików jak i prawosławnych, razem uczęszczają na wykłady, co sprzyja wytwarzaniu klimatu jedności i wzajemnego zaufania. Aby zaś te kontakty personalne uczynić jeszcze owocniejszymi, Ojcowie Dominikanie nabyli w 1975 r. mieszkanie w Atenach, gdzie obecnie przebywają dwóch dominikańskich profesorów z Instytutu w Bari, których działalność związana jest ściśle z działalnością ekumeniczną Instytutu "San Nicola".

Najpełniejszy jednak wyraz łączenia działalności naukowej i ekumenicznej osiąga uczelnia poprzez międzynarodowe kolokwia katolicko-prawosławne, organizowane każdego roku, począwszy od 1979. Dotychczas odbyło się ich siedem. Na kolokwia zapraszani są najwybitniejsi przedstawiciele teologii katolickiej i prawosławnej, jak Y.Congar czy P.Christou. Tematyka kolokwiów uwzględnia aktualne problemy doktrynalne, stanowiące bieżący temat rozmów i ustaleń Komisji Teologicznej do dialogu z prawosławiem. A oto tematy urządzonych kolokwiów:

1979 r. - "Inicjacja chrześcijańska jako baza eklezjologii".

1980 r. - "Rola Ducha Świętego w sakramentach inicjacji chrześcijańskiej". Intencją tego kolokwium było studium sakramentologii głównie patrystycznej na temat chrztu, bierzmowania i eucharystii, z równoczesnym ukazaniem jej wymiaru eklezjologicznego. W tym kontekście wskazano na szczególną rolę Ducha Świętego nie tylko jako punktu dojścia poprzez sakramenty, ale nade wszystko jako punktu wyjścia: poprzez sakramenty dokonuje się paruzja Ducha Świętego. Rozumienie tej paruzji przez Ojców i jej wpływu na żywotność wspólnoty starożytnego Kościoła stanowić może bazę zbliżenia teologii katolickiej i prawosławnej.

1981 r. - "Złączeni w chrzcie, rozłączeni w eucharystii"? Dane historii, tradycji i teologii. Próba odpowiedzi na pytanie: jeżeli chrzest jest wejściem do Kościoła i wszczęciem w mistyczne Ciało Chrystusa, dlaczego to Ciało Chrystusa, tak utworzone, nie wyraża się jako jedno w celebracji eucharystycznej, która gromadzi wszystkich chrześcijan wokół tego samego ołtarza.

1982 r. - "Kościół - Eucharystia; wzajemny związek". Związek Kościoła z eucharystią jest tak silny, że Kościół, kiedy ją celebrował, staje się tym, czym jest z istoty swojej, czyli mistycznym Ciałem Chrystusa. Stąd teza Jeana Tillarda, dominikanina z Ottawy, że Kościół rodzi się z eucharystii. Kiedy więc Kościół lokalny celebrował eucharystię, ukazuje się nowa jedność, która przewyższa podziały i odnawia wspólnotę: jeden chleb, jeden kielich, jedno ciało Chrystusa w różnorodności członków wielu - tajemnica jedności w wielości.

1983 r. - "Dokumenty ekumeniczne z Limy i Monachium".

1984 r. - "Europejski wymiar dzieła Cyryla i Metodego" - pod honorowym patronatem papieża Jana Pawła II i patriarchy ekumenicznego Dymitriosia I.

Przy rozpracowywaniu każdego z tematów kolokwium brano pod uwagę doktrynę Ojców Kościoła, w której świetle reinterpretowano zagadnienia będące przedmiotem dyskusji Kościoła katolickiego z prawosławnym /przykłady problematyki patrystycznej wymienię przy omawianiu publikacji w "Nicolaus"/. Kolokwia doprowadzały do ukazania punktów stycznych omawianej tematyki w tradycji katolickiej i prawosławnej, dając tym samym podstawę do uzasadnionej nadziei na porozumienie teologiczne. Materiały kolokwium publikowane są w czasopiśmie "Nicolaus" wydawanym przez Instytut.

3. Działalność publicystyczna - wydawnicza: czasopismo "Nicolaus". Periodyk ten ukazuje się od 1973 co pół roku pod redakcją O. Salvatore Manna, który jest równocześnie rektorem Instytutu. Patrolog może w nim znaleźć wiele cennego materiału, a dobór tematów uwzględnia także ich użyteczność ekumeniczną. Również materiały z w/w kolokwiów katolicko-prawosławnych, publikowane w "Nicolaus" poruszają w dużej mierze problematykę patrystyczną. Oto wykaz ważniejszych zawartych w nim publikacji o charakterze patrystyczno-ekumenicznym:

1. Jedność sakramentów inicjacji chrześcijańskiej /głównie w oparciu o pisma św. Grzegorza z Nyssy³.
2. Działalność Ducha Świętego według liturgii św. Bazylego⁴.
3. Duch Święty jako dar udzielany Kościołowi /zarys pneumatologii patrystycznej/⁵.
4. Duch Święty jako "Vicarius Christi" u łacińskich Ojców Kościoła⁶.
5. Droga do Boga w "Protreptyku" Klemensa Aleksandryjskiego⁷.
6. Duch Święty w przeistoczeniu i w Komunii św. według Tradycji zachodniej⁸.
7. Ustawodawstwo Kościoła starożytnego wobec różnych rodzajów herezji⁹.
8. Rola jednej wiary jako warunku jednej eucharystii według św. Jana Chryzostoma¹⁰.

3 G.Celada, Unidad de los sacramentos de la iniciación cristiana, "Nicolaus" 4/1976/ 139-174.

4 G.Ferrari, L'azione dello Spirito Santo secondo la Liturgia di San Basilio, "Nicolaus" 8/1980/ 337-340.

5 S.Manna, Lo Spirito Santo come dono fatto alla Chiesa, "Nicolaus" 8/1980/ 311-321.

6 E.Bellini, Lo Spirito Santo "Vicario di Cristo" nei Padri Latini, "Nicolaus" 8/1980/ 267-276.

7 F.Storelli, Itinerario a Dio nel "Protrettico" di Clemente Alessandrino, "Nicolaus" 8/1980/ 3-73.

8 Y.Congar, Le Saint-Esprit dans la consécration et la communion selon la Tradition occidentale, "Nicolaus" 9/1981/ 383-386.

9 D.Salachas, La legislazione della Chiesa antica a proposito delle diverse categorie di eretici, "Nicolaus" 9/1981/ 315-347.

10 S.Manna, Il rudo della fede unica condizione dell'unica Eucarestia in S.Giovanni Crisostomo, "Nicolaus" 9/1981/ 291-302.

9. Sobór Efeński i jego doktryna maryjna¹¹.
10. Eklezjologia św. Bazylego¹².
11. Tajemnica jedności w wielości: 1 Kor 10, 15-17. Objasnienia egzegetyczno-patrystyczne¹³.

Podany powyżej zestaw tematów nie pretenduje do pełnego wykazu bibliografii patrystycznej w "Nicolaus"¹⁴. Jest on raczej próbą zasygnalizowania tylko poruszanej w nim problematyki i jej ekumenicznego wydźwięku. W tym kontekście tematyka patrystyczna w "Nicolaus" ujmowana jest głównie w trzech działach: eklezjologii, sakramentologii i pneumatologii Ojców Kościoła. Stanowią one doskonałą bazę uzgodnień teologicznych w toczącym się obecnie dialogu Kościoła katolickiego z prawosławnym.

II. PATRIARCHALNY INSTYTUT PATRYSTYCZNY W SALONIKACH

Instytut ten o nazwie Moni Vlatádon powstał w 1968 r. pod auspicjami Patriarchatu w Konstantynopolu. Za cel swojej działalności postawił sobie poszukiwanie w oparciu o mądrość Ojców Kościoła autentycznej tradycji duchowej ortodoksji i jej projekcję we współczesny świat. Podobnie jak Instytut w Bari, tak i ten w Salonikach poszukuje punktów stycznych i dróg zbliżenia z siostrzanym Kościołem katolickim na gruncie doktryny patrystycznej. W przeciwieństwie jednak do Bari, Instytut w Salonikach nie prowadzi działalności dydaktycznej i nie ma stałych studentów. Jest bowiem ośrodkiem studiów, placówką naukową i wydawniczą, a nie uczelnią. Młodzież korzystająca z Instytutu, studiuje na Uniwersytecie w Salonikach. Są w nim zatrudnieni stali pracownicy naukowcy także in-

-
- 11 G.Gharib, Il Concilio di Efeso e la sua dottrina mariana, "Nicolaus" 10/1982/ 75-101.
 - 12 S.Manna, L'ecclesiologia di S. Basilio, "Nicolaus" 10/1982/ 47-74.
 - 13 R.Scognamiglio, Il mistero dell'uno nei molti: 1 Cor 10, 15-17 Rilevanze esegetico-patristiche, "Nicolaus" 10/1982/ 289-305.
 - 14 Pełny zestaw artykułów patrystycznych zawartych w "Nicolaus" 1973-1985 zob. "Vox Patrum" 6/1986/ z.11 /przegląd czasopism/.

nych wyznań. Spośród prawosławnych, jeden z nich prowadzi równocześnie systematyczne zajęcia w Bari /prof. S.Varnalidis/, drugi zaś z nich jest członkiem Komisji Teologicznej do dialogu z Kościołem katolickim /prof. T.Zisis/.

W bibliotece, oprócz bogatego księgozbioru /m.in. komplet Migne'a/, znajdują się fotokopie wszystkich znanych manuskryptów z góry Atos. Instytut posiada trzy serie wydawnicze: *Analecta Vlatádon*, *Foni ton Patéron*, *Theologiká Dokímia*. Najbardziej znana jest pierwsza z nich - *Analecta Vlatádon*, która wydała dotychczas 45 tomów. Pierwszy tom, zatytułowany "Dialektyczny charakter nauczania Grzegorza Teologa" ukazał się w 1969 r. Obok niego znajdują się wśród nich również inne cenne monografie patrystyczne, jak np.: "Antropologia św. Bazylego Wielkiego"¹⁵, "Argumenty Ojców o celibacie i jego źródłach"¹⁶, "Studia o św. Janie Chryzostomie"¹⁷ /w języku angielskim/, "Bazyli Wielki"¹⁸, specjalny tom o św. Atanazym pod redakcją Teodora Zisisa¹⁹.

Na szczególną uwagę zasługuje obszerny dwutomowy podręcznik "Grecka Patrologia", autorstwa Panagiotisa Christou, kierownika Patriarchalnego Instytutu Patrystycznego w Salonikach. Jej pierwszy tom, liczący 400 stron, omawiający źródła i początki literatury chrześcijańskiej, wydany został w Salonikach w 1976 r., drugi zaś, liczący 1004 strony, wydany został w 1978 r. także w Salonikach i obejmuje Ojców okresu prześladowań.

Seria wydawnicza "Theologiká Dokímia" prezentuje raczej dorobek współczesnej myśli prawosławnej takich autorów jak Evdokimow

-
- 15 Papadopoulos - Tsanasas, *He anthropologia tou Megáλου Basileiou*, Thessaloníke 1970, ss.160, *Analecta Vlatádon* 7.
 - 16 Zíssis Theodoros, *Téchnē parthenías. He epicheirematologia ton Patéron peri tes en Christo agamías kai hai pegai autes*, Thessaloníke 1973 ss.291, *Analecta Vlatádon* 15.
 - 17 *Sympósion. Studies on St. John Chrysostom*, Thessaloníke 1973, ss.146, *Analecta Vlatádon* 18.
 - 18 Panagiotis Chrestou, *Ho Mégas Basileios. Bios kai politeía, syggramata, theologike skepsis*, Thessaloníke 1978, ss.355, *Analecta Vlatádon* 27.
 - 19 *Tómos heórtios chiliostes hexakostes epeteiou Megalou Athanasíou*, Thessaloníke 1974, ss.380.

czy Florovsky. Ukazało się jej dotychczas pięć tomów. Instytut Moni Vlatádon wydaje także od 1969 r. własne czasopismo "Kleronomia", ukazujące się, podobnie jak "Nicolaus", co pół roku. Jego redaktorem jest wspomniany już Panagiotis Christou, kierownik Instytutu. Artykuły o tematyce patrystycznej, które były drukowane do roku 1978 w "Kleronomía", a także w innych czasopismach prawosławnych, zostały wydane w 1979 r. w Nowym Jorku po angielsku w tomie zatytułowanym "Grecka teologia patrystyczna"²⁰.

Instytut w Salonikach zorganizował w omawianym okresie pięć sympozjów, których przedmiotem były następujące zagadnienia:

- Działalność św. Jana Chryzostoma /1971/,
- W hołdzie św. Atanazemu /1973/,
- Św. Bazyli Wielki i jego epoka /1979/,
- II Sobór Powszechny /381/ - o Soborze w Konstantynopolu,
- Naukowa działalność na górze Athos /1983/.

Należy odnotować, że kierownik Instytutu prof. Panagiotis Christou bierze również czynny udział w kolokwiach katolicko-prawosławnych organizowanych w Bari, pomagając zarówno w ustaleniu tematyki budzącej zainteresowanie obu wyznań, jak i w wygłaszaniu referatów.

Przykład aktywności naukowej i ekumenicznej Instytutu Teologii Ekumeniczno-Patrystycznej w Bari i Patriarchalnego Instytutu Patrystycznego w Salonikach budzi nie tylko nadzieję na przyszłość, nadzieję jedności, ale także pozwala stwierdzić z satysfakcją, że patrystyka może oddać i oddaje nieocenione usługi na polu dialogu ekumenicznego, zwłaszcza z siostrzanym Kościołem prawosławnym. Dla pełności obrazu trzeba na koniec dodać, że przykładem profetycznej jedności tradycji wschodniej i zachodniej jest belgijski klasztor O.O.Benedyktynów w Chevetogne, przy którym od 1965 r. działa Centrum Ekumeniczne organizujące liczne sympozja i wydające czasopismo

20 Greek Patristic Theology. Basic Doctrines in Eastern Church Fathers, New York 1979, ss.170, Monograph Series in Orthodox Theology and Civilisation.

ekumeniczne "Irenikon". I w tym piśmie nie brakuje tematyki patrystycznej przedstawianej w aspekcie ekumenicznym, szczególnie dzięki nieustrudzonej aktywności o. Emanuela Lanne, czynnego uczestnika wspomnianych wyżej kolokwium katolicko-prawosławnych w Bari. Szersze jednak omówienie działalności ośrodka w Chevetogne wykracza już poza ramy tematyczne niniejszego komunikatu.

Ks. Bogdan Częsz - Poznań

2. NAWRÓCENIE RELIGIJNE OD I DO IV WIEKU

W dniach 8-10 maja 1986 r. odbyły się XV z kolei Dni Augustiańskie na Instytucie Patrystycznym "Augustinianum" w Rzymie. Przez trzy dni grono 29 prelegentów i specjalistów od starożytności chrześcijańskiej starało się pogłębić i przedyskutować problem: "Nawrócenie religijne od I do IV wieku", mający być przygotowaniem do obchodzonej w tym roku 1600 rocznicy nawrócenia św. Augustyna i związanego z tym faktem jesiennego międzynarodowego kongresu augustyńskiego. Obrady otworzył dyrektor Instytutu Patrystycznego o. Agostino Trapè, który w słowie wstępnym podkreślił aktualność i wagę poruszanego zagadnienia dla obchodzonej rocznicy oraz zachęcił zebranych do starannego przebadania postawionego problemu. Pewnego rodzaju swoistym drogowskazem dla tego tematu miała być klasyczna w tym względzie książka trzydziestoletniego uczonego angielskiego A.D. Nocka pt. "Conversion. The old and new in religion from Alexander the Great to Augustine of Hippo", Oxford 1961, s. 322 /przekład włoski: La conversione. Il vecchio e il nuovo nella religione da Alessandro Magno al Agostin, Firenze 1974/.

Problem nawrócenia starano się na sympozjum prześledzić w sposób chronologiczny, poczynsz od Nowego Testamentu aż do czasów św. Augustyna. Służył temu sam układ wygłaszanych prelekcji: F. Parente /Università di Roma/ - Idea nawrócenia od Nocka do dziś /Idea di conversione da Nock ad oggi/; P. Grech /Augustinianum/ - Przeżycie nawrócenia w Nowym Testamencie /L'esperienza della conversione nel NT/; P. Gonzalo Alves de Sousa /Coimbra/ - Metanoia w "Liście do Koryntian" Klemensa Rzymskiego /A metanoia na "Episto.